

LAPIN JÄRJESTÖNEUVOTTELUKUNNALLE/työvaliokunta

Toivomme Lapin järjestöneuvottelukunnalta ja sen työvaliokunnalta vetoapua, koskien vammaisten ja pitkäaikaissairaiden ihmisten palveluja Lapin hyvinvointialueella. Me allekirjoittaneet järjestöt työskentelemme lähellä vammaisten ja pitkäaikaissairaiden asukkaiden arkea ja olemme huolissamme kyseisten palvelujen järjestämisen haasteista ja niiden vaikutuksista kyseisten asiakasryhmien elämään ja hyvinvointiin. Tietoa on kauttamme paljon saatavilla ja hyödynnettävissä yhteistyön tekemiseen.

Lähestyimme viime toukokuussa seitsemän vammais- ja potilasjärjestöjen kanssa Lapin hyvinvointialueen valtuutettuja kannanotolla, jossa esitimme huolestamme lappilaisten vammaisten ja pitkäaikaissairaiden ihmisten tarvitsemien erityispalveluiden turvaamiseksi ja toteutukseksi Lapin hyvinvointialueella. Valitettavasti emme saaneet valtuutetuilta palautetta kannanottoomme.

Lapin hyvinvointialueen haavoittuvien erityisryhmien palveluiden haasteet

Hyvinvointialueen valmistelun mukaan Lapin alueella on 6 500–7 500 vammaispalveluja tarvitsevaa asukasta, mikä on arviolta noin neljänneksen suurempi kuin koko maassa keskimäärin. Vammaiset ja pitkäaikaissairaat ihmiset Lapin alueella ovat erityisen haavoittuvassa asemassa johtuen mm. pitkistä välimatkoista, riittävästä henkilöstöstä ja asiantuntemuksen vähäisyydestä. Tästä huolimatta hyvinvointialuevalmistelussa kyseisten asiakasryhmien palvelut eivät nousseet kehittämisen kohteiksi.

Sosiaali- ja terveyspalvelut mukaan lukien vammaispalvelut ovat usein kriittisen tärkeitä vammaisille palveluita tarvitseville ihmisille. Vammautuneiden ja pitkäaikaissairaiden sekä heidän läheistensä inhimillinen elämä on erittäin riippuvainen toimivasta palvelujärjestelmästä ja viranomaispäätöksistä. Oikea-aikaiset, toimivat ja asiakkaiden tarpeita vastaavat palvelut ovat kustannustehokkaampia ja ennaltaehkäisevät raskaampiin palveluihin siirtymistä, kuten esimerkiksi tehostettuun palveluasumiseen. Tavoitteenamme olisi, että palvelujen järjestämiseen kiinnitettäisiin riittävästi huomiota, erityisesti alla mainittujen kriittisten palvelujen osalta, ja tehtäisiin aidosti yhteistyötä palveluja käyttävien ihmisten, omaisten ja järjestöjen kanssa. Osallisuutta heikentää, kun asiakas ei tule kuulluksi palveluissaan ja joutuu päävastuullisena hallitsemaan omaa raskasta diagnoosien ja palvelujen kokonaisuutta. Aito osallisuus ja osallistuminen avun ja tuen tarpeiden arvioinnissa ja palvelusuunnittelussa sekä palveluiden toteuttamisessa merkitsevät vammaiselle tai pitkäaikaissairaalle henkilölle oikeutta olla mukana yhdessä henkilöstön kanssa aktiivisesti suunnittelemassa ja toteuttamassa omia palveluitaan sekä oikeutta ilmaista itseään ja tulla aidosti kuulluksi. (VpL § 3-4 ja YK:n vammaissopimus, artikla 4.3).

Kriittisiä palveluja, joissa on haasteita

- 1. Sujuvat, toimivat ja luotettavat kuljetuspalvelut** ovat välttämättömiä opiskelun, työssäkäynnin, päivätoiminnassa käyntien ja asioinnin kuten ruokakaupassa tai apteekissa käynnin mahdollistamiseksi. Toimivat liikkumista tukevat palvelut edistävät myös osaltaan sosiaalista kanssakäymistä ja yhteiskuntaan osallistumista, mikä ennaltaehkäisee syrjäytymistä, yksinäisyyttä ja mahdollisesti raskaampien palveluiden ennen aikaista tarvetta.

Matkapalvelukeskuksen toiminta on määritelty kriittiseksi palveluksi. Rovaniemen matkapalvelukeskuksessa ei ole näkemysämme mukaan ja työmäärään nähden riittävästi tekijöitä. Asiakkaille tämä on näkynyt muun muassa pidentyneinä matkojen jonotusajoina ja laskutuksen ongelmina. Henkilöstöliikenneasiantuntija Seija Säkkinen ja Lounaisen palvelualueen vammaisten palvelujen palvelualuejohtaja Eija Lampela ovat saaneet koosteen kuljetuspalvelujen haasteista, mutta kumpikaan ei ole reagoineet palautteeseen.

Kentältä nousseita kuljetukseen liittyviä haasteita:

- Taksikuljettajat eivät ota ajaakseen lyhyitä kuljetusmatkoja, jotka ovat edellä mainittuihin toimintoihin tarkoitettuja kuljetuspalveluita.
- Iltapäivystys ei toimi tarkoitettulla tavalla. Iltapäivystyksen järjestelmä voi näyttää, ettei asiakkaalla olisi matkoja käytössään tai tilattu matka ei ole välittynyt ajajalle.
- Lapin hyvinvointialueen kuljetuspalvelujen soveltamisohjeiden mukaan asiakkaiden ehdottamista matkojen yhdistelyistä ei peritä matkan omavastuuta. Yhdistelykyytien laskutus on ollut jatkuvasti virheellinen ja asiakkailta on mm. peritty yhdistelykyytien omavastuuosuuksia. Käytetty laskutusjärjestelmä sisältää usean kuukauden koostelaskutuksen, joka vaatii asiakkaalta kaksinkertaista kirjanpitoa.

Kuljetuspalveluiden asiakasmaksujen omavastuu ylittää kuukausittaisen kausilipun hinnan (esimerkiksi: Rovaniemi AB vyöhyke, aikuinen, kausilippu 72e/kk). Ennen hyvinvointialuetta Lapissa kyytien kuukausittainen omavastuu oli maksimissaan kuukausittaisen kausilipun hinnan mukainen. Kuljetuspalvelujen asiakasmaksun omavastuun tarkoituksena on, että kuljetuspalvelujen käyttäjät olisivat taloudellisesti samassa tilanteessa kuin julkiseen liikenteen käyttäjät. Asiaksmaksuasetuksen mukaan palvelun käyttämisestä aiheutuvat kustannukset eivät saa ylittää kohtuullisena pidettävää maksun enimmäismäärää.

- 2. Henkilökohtainen apu** ja sen haasteet, mm. avustajien heikko saatavuus ja vaihtuvuus, heikentävät vammaisten henkilöiden kotona asumisen, opiskelun, työssä käymisen ja sosiaalisen kanssakäymisen mahdollisuuksia. Hyvinvointialueilla apua voidaan järjestää ostopalveluna, palvelusetelillä, omana palveluna tai työnantajamallilla (VpL §10).

Järjestämisen tapana edullisempaa, työnantajamallia suositaan. Vammaisen henkilön on kyettävä vastaamaan tällöin mm. työnantajan velvollisuuksistaan. Työnantajana toimiminen edellyttää henkilöltä valmiuksia elämänhallintaan ja päätöksentekoon, tietoteknisiä taitoja, työvuorosuunnittelua ja kykyä toimia työnantajana, minkä vuoksi ketään ei pitäisi asettaa työnantajan asemaan ilman, että hänellä on kykyä ymmärtää vastuitaan. Järjestämistavan kustannukset eivät saa olla yksin ratkaisevassa asemassa henkilökohtaisen avun toteuttamistapaa valittaessa.

Haasteeksi ostopalvelumallilla henkilökohtaista apua saataessa on taas koettu, että palveluntuottaja tai avustaja määrittää hyvinkin yksipuolisesti työajat. On tilanteita, joissa vammaisen on joutunut poistumaan harrastuksestaan kesken toiminnan, koska avustaja on ilmoittanut lopettavansa työt kello 16.00. Myös sijaisten saaminen molemmissa malleissa sairastapauksissa ja monitarpeiset ihmisten avuntarpeeseen vastaaminen on usein puutteellista.

- 3. Asunnon muutostyöt ja kuntoutuspalvelut** oikeaan aikaan ja oikein kohdennettuna mahdollistavat vammaisen ja pitkäaikaissairaana henkilön sujuvan ja turvallisen kotona asumisen tarpeen mukaisten palvelujen turvin. Jos muutostyöt viivästyvät, merkitsee se päivittäisiä haasteita selviytyä kotona ja pahimmillaan johtaa raskaampiin ja kalliimpiin palveluihin. Vammaisella ja pitkäaikaissairaalla henkilöllä tulee olla oikeus elää itsenäisesti ja saada elämänsä tarvittava apu ja tuki yksilöllisin palveluin ja oikea-aikaisesti. Myös kuntoutuksen toteutukseen varatut resurssit tulee vastata asiakasmäärää.

- 4. Omaishoidontuki**

Omaishoidon tuki on lakisääteinen ja määrärahasidonnainen sosiaalipalvelu, joka siirtyi vuoden 2023 alussa hyvinvointialueelle, samalla omaishoidon tuen palkkioluokkia yhdenmukaistettiin. Tämä näkyi osalle omaishoitoperheistä mm. palkkioluokasta matalampaan luokkaan putoamisena tai tuen loppumisena kokonaan. Läheis- ja omaishoitoperheiden hyvinvoinnista tulee pitää huolta,

